

DEPISTÁŽ ZAMERANÁ NA DIAGNOSTIKU ČIASTKOVÝCH FUNKCIÍ PRVÁKOV

selektívna prevencia

autor preventívneho programu: Mgr. Barbara Bérešová

školská psychologička

úprava textu: Mgr. Mária Onderišinová

vyučujúca SJL

Cieľom depistáže je včasne identifikovať žiakov s nedostatočne rozvinutými čiastkovými funkciami, z dôvodu ich následnej stimulácie, pre ich lepšie napredovanie a úspešnosti pri ich ďalšej školskej práci.

Alternatívny cieľ: včasné podchytenie žiakov s predpokladom výskytu VPU a oslabených čiastkových funkcií v kognitívnej oblasti

Depistáž pozostáva z úloh:

1. kresba postavy,
2. pracovné listy (zamerané na diagnostiku matematických predstáv, pravo-ľavej orientácie, orientácie na papieri, gramomotoriku, vizuomotoriku, jemnú motoriku, pamäť a koncentráciu, diferenciacia medzi geometrickými tvarmi)
3. pozorovanie správania žiaka a jeho emočného ladenia
4. základné vedomosti žiaka

Poznávacia/kognitívna oblasť

Pre zvládanie základných zručností ako je čítanie, písanie, počítanie, je dôležitá úroveň rozumových schopností a rovnomernosť v rozvoji čiastkových schopností. U detí, ktoré zaostávajú v rozvoji kognitívnych schopností, je vhodné uvažovať o odklade školskej dochádzky a venovať im starostlivosť v oblasti ich rozvoja. Niektoré deti majú dobre rozvinuté kognitívne schopnosti, ale jedna z čiastkových funkcií, nie je dostatočne rozvinutá napr. zrková diferenciacia. Vhodné je rozvíjať s dieťaťom tú čiastkovú funkciu, v ktorej zaostáva predovšetkým hrovou formou. Dôležité je brať do úvahy aj iné faktory, a to: sústredenosť dieťaťa na činnosť, jeho reakciu na úspech, neúspech, usilovnosť, trpezlivosť. Niektoré deti vedia čítať, písať, počítať pred nástupom do školy. Ide o nadané deti, ktoré môžu byť zaškolené pred dovŕšením 6 roka. V tomto prípade je dôležité zvážiť rozvoj jednotlivých oblastí, pretože v niektorej inej oblasti dieťa môže zaostávať napr. sociálnej oblasti. Predčasné zaškolenie dieťaťa by nebolo vhodné.

Do skupiny kognitívnej oblasti patria tieto čiastkové funkcie:

- vizuomotorika, grafomotorika
- reč
- sluchové vnímanie
- zrakové vnímanie
- priestorová orientácia
- základná orientácia v čase (dnes, včera, večer, ráno)
- základné matematické predstavy – kvantitatívne uvažovanie

Grafomotorika

V predškolskom veku je úroveň jemnej motoriky, grafomotoriky a vizuomotoriky jedným z dôležitých kritérií pri posudzovaní spôsobilosti k začiatku školskej dochádzky. Úroveň grafomotoriky často sledujeme prostredníctvom kresby dieťaťa. Kresba poskytuje informáciu o celkovej vývinovej úrovni dieťaťa, o úrovni jemnej motoriky, vizuomotoriky, o zrakovom a priestorovom vnímaní; rovnako pre psychológov a odborníkov na detský vývin prináša informácie o emocionalite dieťaťa, vzťahoch a postojoch dieťaťa, je komunikačným, ako aj rehabilitačným (aj psychoterapeutickým) nástrojom. Vyvíja sa v závislosti od psychomotoriky – vplyv na úroveň kresby má mentálna vyspelosť dieťaťa, zrakové a priestorové vnímanie, lateralita, pozornosť a pamäť, úroveň motoriky jemnej i hrubej. Tieto činitele nemožno od seba oddeliť. Grafomotorika je významný ukazovateľ spôsobilosti písania v škole, preto je nevyhnutné tento prvok v depistážach predškolskej pripravenosti významne sledovať. Grafomotorická neobratnosť sa môže prenášať do učenia sa tvarov písmen, do tempa písania, dieťa sa musí nadmerne na prácu koncentrovať.

Oslabenie jemnej motoriky a grafomotoriky môže mať podľa autoriek u dieťaťa za následok v školskom veku ťažké osvojovanie si tvarov písmen, neplynulosť ťahov pri písaní, zvýšený tlak na podložku, kolísanie veľkosti a sklonu písma,

celkovo zníženú úpravu písomného prejavu, niekedy aj nečitateľnosť, zníženú rýchlosť písania, zvýšený výskyt chýb, ťažkosti pri samostatnom učení z vlastných zápisov.

Vizuomotorika

Vizuomotorika je súhra medzi okom a rukou, súvisí a nedá sa oddeliť od grafomotoriky, zrakovej diferenciacie a jej úrovne, zrakovej analýzy a syntézy, priestorovej orientácie. Koordinácia zraku a rúk má vplyv na každodenné činnosti, sebaobsluhu, kreslenie, písanie, hlavne prepis textu. Úroveň vizuomotoriky sa precvičuje na jednoťahových cvikoch, kde je stanovené, kadiaľ vedie stopa. Oko sleduje stopu a ruka ho nasleduje plynulo až do konca, pričom mení smer v závislosti od predlohy čiar. Presnosť čiary je v týchto cvičeniach menej dôležitá, dôležitejšia je plynulosť prevedenia.

Koordináciu tela a jemných pohybov rukou, súhrou rúk, očí si dieťaťa rozvíja tým, že sa učí obliekať, stolovať, zvládať základné hygienické zručnosti, pomáhaním v domácnosti (poukladá hračky, podieľala sa na procese varenia...). Za dieťa nie je dobré robiť to, čo zvládne samo, odháňať ho, ak chce pomáhať, robiť niečo spolu s rodičmi. Medzi hračkami by nemali chýbať stavebnice, skladačky, mozaiky, korálky, šnúrky, plastelína, nožnice, farebný papier, farbičky, papiere na vystrihovanie, nalepovanie. Pre rozvoj grafomotoriky a vizuomotoriky je vhodné ho motivovať k vypracovaniu pracovných listov, zošitov, vymaľovaniu, dokresleniu omaľovánok. Dobre rozvinutá grafomotorika a vizuomotorika je podmienkou, dobrým podkladom pre rozvoj písania. Už pri kreslení je vhodné učiť ho k správne mu úchopu farbičky. Vhodné sú aktivity pre prácu s pinzetou, kde dieťa vyberá korálky, tým sa prirodzene učí správne mu úchopu ceruzky prirodzenou formou.

Reč

Dieťa potrebuje reči/ hovorenému dobre rozumieť, aby rozumelo, čo je od neho vyžadované, aby rozumelo výkladu učiteľa. Reč sa prelína s myslením, prostredníctvom reči dieťa prejavuje, zdieľa čo si myslí. Reč je rovnako dôležitá pre spolunažívanie v kolektíve. Deti s nedokonalým, **oneskoreným vývinom**

reči majú zvyčajne problémy pri čítaní, písaní, vo väčšej miere sa u nich vyskytujú poruchy učenia ako je dysgrafia, dyslexia, dysortografia, dyskalkúlia.

Sluchové vnímanie

Sluchové snímanie Sluchové vnímanie má v predškolskom veku zásadný význam pre rozvoj reči. Vplyvom oslabeného sluchu sa môžu u dieťaťa prejavíť problémy v čítaní, písaní, v schopnosti zapamätania si informácií. Rozvíjať sluchové vnímanie môžeme čítaním rozprávok, reprodukciou čítaného textu, spevom, hrou na lokalizáciu zvuku, na určenie zdroja zvuku, rozvíjaním rytmu. Ide o činnosti/ hry ako sú: prasiatko urob kvik, kukučka zakukaj, rozpoznávanie hlásky na začiatku slova, roztieskávanie slov na slabiky, slovný futbal, tichá pošta. Sluchovú pamäť deti rozvíjajú prirodzeným spôsobom ako je učením sa básničiek, pesničiek, riekaniiek a inými podobnými hrami.

Zrakové vnímanie

Zrakové vnímanie Zrakom prijíma dieťa najviac informácií, poznáva svet. Zrak ovplyvňuje rozvoj myslenia, reči, vizuomotorickú koordináciu, priestorovú orientáciu, základné matematické predstavy. Pre školský vek je dôležité zrakové vnímanie hlavne pri rozpoznávaní písmen, čísel, pri čítaní, písaní, počítaní. Dieťa v predškolskom veku by malo vedieť rozpoznať a pomenovať farby, rozlišovať figúru od pozadia. Pre rozvoj zrakového vnímania sú pre deti vhodné také pracovné listy, ktoré obsahujú úlohy ako je: hľadanie obrázkov, ktoré sú inej veľkosti, tvaru, rozmiestnenia, obrázky, kde sa posudzujú odlišnosti a podobností, úlohy na priradenie objektu k tieňu, vyhľadávania dvoch rovnakých tvarov. Zrakové vnímanie podporujú hry ako je pexeso, mozaiky, domino, stavanie stavebnice podľa predlohy. Po dovŕšení piateho roka, dieťa by malo rozlišovať medzi celkom a jednotlivými časťami. Zrakovú analýzu a syntézu dieťa rozvíja pomocou puzzle či obrázkov z viacerých častí, hrou tangram, kreslením obrázkov podľa vzoru, dokresľovaním chýbajúcich častí obrázkov. Zrakovú pamäť s dieťaťom rozvíjame pomocou rozprávania (aké malo hračky v škôlke, čo videlo v divadle, obchode, ukazovaním predmetov a následným

zakrytím predmetov, prexesom...). Pri vypracovaní listov je vhodné dieťaťa viesť, aby pracovalo zľava-doprava, čo je dôležité pri rozvoji písania, čítania. Vhodné je čítať s dieťaťom knižku a ukazovať prstom čítaný text.

Vnímanie priestorovej orientácie

Vnímanie priestoru je dôležité pre orientáciu v prostredí, pri osvojení si pohybových a sebaobslužných schopností, pre rozvoj hrových aktivít, grafomotoriky, školských zručností. V školskom veku ovplyvňuje priestorová orientácia písanie, čítanie, počítanie, geometriu, orientáciu v notovom zápise, na mape. Dieťa pred nástupom do školy by malo ovládať pojmy hore-dole, vpredu-vzadu, vpravo-vľavo. Vnímanie priestoru ovplyvňuje chápanie predložkových väzieb (na, pred, za, do, pod, medzi, vedľa, hneď...). Dieťaťu pomáha orientovať sa a rozumieť pojmom, vysoko, nízko, ďaleko, blízko, prvý, prostredný, posledný. Dieťa by sa malo učiť významu pojmov najprv na vlastnom tele, v priestore, až tak na papieri. Rozvoj tejto schopnosti je vhodné realizovať vonku, v miestnosti, v knižke, na obrázku, v pracovných listoch.

Základná orientácia v čase

Orientácia v čase dieťaťu umožňuje uvedomiť si časovú postupnosť a postupnosť jednotlivých úkonov pri bežnej činnosti napríklad pri samoobslužných činnostiach, vypracovaní úlohy. V školskom veku je dôležitý odhad času pre splnenie úlohy. U predškolských deťoch rozvíjame orientáciu v čase pomenovaním deja, činnosti. Vedenie dieťaťa aby sa orientovalo v základných činnostiach (ráno, dopoludnie, obed, popoludnie, večer, rozvoj poznania dňoch v týždni. Dôležité je viesť dieťa k vnímaniu zmien v prírode, činností, ktoré sú typické pre ročné obdobia. V rozhovoroch s dieťaťom rozprávať sa o tom, čo bude dopoludnia, večer, čo bude najskôr, čo sa stane neskôr, čo bolo včera, čo bude zajtra...Tým sa dieťaťa neučí iba chápať jednotlivé významy slov ale rozvíja svoju časovú postupnosť.

Základné matematické predstavy

Na vytváraní matematických predstáv sa v predškolskom veku podieľa niekoľko čiastkových funkcií: motorika, zrakové, sluchové, hmatové, priestorové, časové vnímanie, reč. Tieto čiastkové funkcie sa podieľajú na vytváraní predčíselných predstáv, z ktorých sa utvárajú číselné predstavy, napríklad: určovanie počtu prvkov, chápanie čísel, číselných radov, číselných operácií. Tento proces začína porovnávaním (malý-veľký, krátky-dlhý, málo-veľa), pokračuje triedením (kategorizácia, ovocie, zelenina, zvieratá), podľa farby, veľkosti, tvaru, neskôr dieťa dokáže triediť aj podľa viacerých kritérií, rozpozná, čo do skupiny nepatrí. Dôležitá je fáza učenia/triedenia podľa veľkosti, množstva. Na konci tohto procesu by dieťa malo porozumieť tomu, že číslo nie je závislé od usporiadania prvkov, veľkosti, tvaru, ale označenie počtu je charakteristika sama o sebe. Pri rozvoji matematických predstáv je dôležité začať pracovať s predmetmi, postupne prejsť k obrázkom. K rozvoji napomáhajú hry ako sú kuželky, človeče nehnevaj sa, domino.

Práceschopnosť/návyky

Pre zahájenie školskej dochádzky je dôležitá schopnosť tzv. zámernej koncentrácie pozornosti na danú činnosť, veku primeraný zmysel pre povinnosť, zodpovednosť, uvedomovanie si, že je potrebné úlohu dokončiť. Niektoré deti od činnosti odbiehajú, strácajú záujem, rýchlo sa unavia alebo odmietajú pokračovať. Niektoré deti nevydržia ani u hry, často striedajú činnosti. Školská práca kladie nároky na všetky kvality pozornosti (intenzita, stálosť, vytrvalosť, odolnosť voči rušivým vplyvom). U školáka sa predpokladá primeraná miera samostatnosti pri prechode od jednej činnosti ku druhej. Práceschopnosť je podmienená aj zrením CNS ale úzko súvisí aj so zrelosťou osobnosti, doterajšou výchovou. Nápomocné je viesť dieťa k rešpektovaniu pravidiel, limitov, podporovať jeho samostatnosť (nerobiť za neho činnosti, ktoré zvládne sám), dať mu drobné povinnosti (upratať hračky, oblečenie, pomáhať v domácnosti). Nenechávať ho nudiť sa, poskytnúť mu dostatočný priestor pre hru, viesť ho činnosti. Vhodné je postupne pridávať činnosti primerané veku dieťaťa z detských časopisov, pracovných zošitov pre predškolákov, hrať spoločenské hry. Takto u dieťaťa môžeme rozvíjať

nenásilným spôsobom koncentráciu pozornosti. Pri hre s pravidlami, je vhodné dieťa učiť rešpektovať a prijímať danú danosť, vyrovnáť sa s tým, že nie vždy sa mu darí, povzbudzovať ho.

Emocionálna a sociálna zrelosť

To ako dokáže dieťa dobre fungovať nezávisí iba od jeho predpokladov, ale aj od samotných učiteľov a rodičov. Ide o to, ako dieťaťu dokážeme porozumieť, dôvodom jeho správania, jeho potrebám, možnostiam, a schopnosti objaviť jeho správnu formu motivácie. Od dieťaťa sa očakáva istá miera emočnej stability, veku primerané zvládanie emócií, sebaovládanie, odolnosť voči frustrácii (nezdaru, neúspechu, prekážkam). V tejto oblasti sú medzi deťmi veľké rozdiely. Niektoré deti sú emočne vyrovnané, radostné, k všetkému pristupujú so zvedavosťou, sebadôverou, bez strachu, nezdar ich neodradí. Iné deti sú hanblivé, úzkostné, rýchlo sa rozplačú, neúspechy ich zrania, rezignujú, iné nevedia ovládať sklamanie, zlosť, prejavujú sa až agresívne. Dôležitá je aj sociálna vyspelosť, určité sociálne zručnosti, adaptabilita. Tu zaradzujeme schopnosť dieťaťa odlúčiť sa na istú dobu od rodičov, byť v inom prostredí s inými ľuďmi, rešpektovať cudziu autoritu. Dôležitá je schopnosť začleniť sa do kolektívu rovesníkov, vedieť s nimi komunikovať, rozumieť pravidlám spoločenského spolunažívania a rešpektovať ich, ale zároveň dať najavo svoje potreby, schopnosť pracovať s ostatnými, spolupracovať. Pre rozvoj sociálnych zručností je vhodné poskytovať dieťaťu dostatok príležitostí pre stretnutie sa s inými deťmi, podporovať ich kamarátske vzťahy, pociťovať radosť z úspechu iných a spoločnej činnosti. Viest' dieťa k tomu, aby sa na svet dokázalo pozrieť očami toho druhého, poznávať to, že nie vždy bude všetko tak ako si ono praje a predstavuje. Vhodné je učiť dieťa pravidlám slušného správania. To ako dieťa bude fungovať mimo svoju rodinu závisí od jeho autonómie a sebadôvery. Základy týchto kompetencií sa vytvárajú v období od narodenia dieťaťa. Ide o kontinuálny proces od narodenia, v ktorom je dôležité mať dieťa rado, venovať mu pozornosť, prijímať ho, chápať jeho potreby, nechávať mu priestor a zároveň vymedzovať hranice. Dôležité je uspokojenie základnej potreby lásky dieťaťa, ktorá je veľmi silná do tretieho roku života dieťaťa.